

123 . Sibiu | Punct: Biserica parohială evanghelică „Sf. Maria” C.A. Sibiu | Anul: 2018

Anul: 2018

Cod RAN: 143469.71

Perioade: Evul Mediu

Epoci: Epoca medievală târzie

Categorii sit: Religios, ritual și funerar

Autori: Sebastian Dobrotă, Daniela Istrate Marcu, Radu Lupescu, Péter Levente Szócs, Ioan Marian Țiplic, Maria Emilia Țiplic, Adrian Șovrea

Instituții: Instituție Nedefinită, Institutul de Arheologie "Vasile Pârvan", București, Instituție Nedefinită, Universitatea "Babeș - Bolyai", Cluj-Napoca, Universitatea "Lucian Blaga", Sibiu, Institutul de Cercetări Socio-Umane Sibiu, Universitatea "Lucian Blaga", Sibiu

Raport

Lucrările de cercetare arheologică preventivă au fost desfășurate Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București, în contextul deschiderii unui șantier de restaurare a interiorului bisericii. Campania 2018, derulată în paralel cu asistența arheologică pentru demontarea pardoselii existente și evacuarea umpluturii, s-a concentrat pe cercetarea navelor bisericii, urmând ca sanctuarul și capela vestică să fie cercetate în anul 2019. În paralel cu supravegherea operațiunilor de demontare a pardoselii existente și de evacuare a umpluturii de sub aceasta, au fost deschise 16 unități de cercetare, poziționate în urma unui comun acord stabilit între arhitecți și arheologi, astfel încât rezultatele acestora să fie în aceeași măsură folositoare proiectului de restaurare și documentației istorice. Aceste săpături au evidențiat o serie de caracteristici ale bisericii care nu puteau fi estimate în faza pregătitoare a restaurării: un nivel de călcare foarte ridicat, cripte de cărămidă, numeroase structuri zidite din diferitele etape de existență a bisericii. Din motivele enumerate mai sus, impuse de constatarea unor situații neașteptate, săpăturile s-au extins progresiv.

S.05A, orientată est-vest, în zona de intersecție dintre colaterala de nord și transeptul de nord (3 x 2,5 m). Ulterior a fost extinsă spre est cu S.05B (2 x 2,5 m) și spre nord cu S.05C (4 x 1,5 m)

S.06A, orientată nord-sud, în colaterala de nord, în dreptul stâlpului NE3 (4 x 2 m). Ulterior a fost extinsă spre sud cu S.06B (2 x 2 m) și spre est cu S.06C (1,5 x 1,5 m)

S.07, orientată nord-sud, în colaterala de sud, în dreptul stâlpului SE2 (4 x 2 m). Ulterior a fost extinsă spre vest cu S.07V (1 x 1,3 m)

S.08, concepută ca o magistrală est-vest lată de 2 m, caroiată din 2 în 2 m, prin partea de sud a navei principale, prelungită până la arcul de triumf. Din considerente tehnice, au putut efectuate lucrări numai în carourile 4-13, până la o adâncime medie de 1,5 m. Pentru a putea fi investigate situațiile identificate, săpătura la magistrală a fost în mod repetat extinsă către sud: 3 extinderi în carourile 4-6 (3,5 x 1,2 m, 3 x 1,5 m, 5 x 2 m), 3 în carourile 8-9 (3

x 1,5 m, 3,5 x 1,5 m, 2,5 x 1 m), 2 în carourile 9-10

(2 x 1,5 m, 2,5 x 1 m), 3 în carourile 10-12 (4,5 x 1,5

m, 3 x 1 m, 5 x 1 m) și o extindere în carourile 12-13 (3,5 x 1 m).

S.09, orientată nord-sud, în colaterala de nord, în dreptul stâlpului NE2 (5,5 x 3 m). Ulterior a fost extinsă spre vest cu S.09V (3,5 x 1,3 m) și spre sud cu S.09S (4,5 x 1,2 m), ce a fost la rândul ei ulterior extinsă spre sud (2,5 x 2 m)

S.10, orientată est-vest, în extremitatea de nord a transeptului. Partea de vest, denumită S.10A (3 x 1,5 m) a fost ulterior extinsă de două ori (1 x 1,5 m, respectiv 2,2 x 2,8 m). Partea de est, denumită S.10B (2,5

x 1,5 m), a fost și ea extinsă (1,2 x 1,5 m)

S.11, orientată nord-sud, în colaterala de sud, în dreptul stâlpului SE4 (5 x 3 m). Ulterior a fost extinsă spre nord cu S.11N (1,5 x 3 m) și spre vest cu S.11V (3 x 2,5 m)

S.12, orientată est-vest, în transeptul de nord (2,5 x 2 m). Ulterior a fost extinsă spre nord cu S.12N (2,5 x 1,3 m) și spre sud cu S.12S (1 x 0,6 m) și s-a efectuat un sondaj la fundația Lettner-ului (2 x 1,2 m)

S.13, orientată est-vest, în nave și transept, în dreptul stâlpului NE1 (6,5 x 6 m). Ulterior a fost extinsă spre vest cu S.13V (3,5 x 2,2 m) și spre est cu S.13E (3 x 2,5 m)

S.14, orientată sud-nord, la vest de stâlpul NE4. A fost împărțită între zona din nava principală - S.14S (3,5 x 1,5 m) - și cea din colaterala de nord - S.14N (5 x 1,5 m) ce a fost ulterior și extinsă spre vest (3,3 x 1,2 m)

S.15, orientată est-vest, în nava principală, la est de stâlpul NE4 (2 x 1,5 m). A fost ulterior extinsă spre est cu S.15E (2 x 1,5 m)

S.16, orientată nord-sud, în colțul de nord-vest al colateralei de nord (2 x 2 m)

S.17, orientată nord-sud, în colaterala de nord, la vest de stâlpul NE5 (2 x 1 m)

S.18, orientată est-vest, în nava principală, între stâlpii 2 și 3 ai tribunei de vest (2 x 1,8 m)

S.20, orientată est-vest, în partea de sud a transeptului sudic. La est de Lettner a primit denumirea S.20E (2 x 1,5 m) și a fost extinsă către sud cu S.20S (1 x 1 m), către nord cu S.20N (1 x 2

m) precum și către est (1 x 1,5 m). La vest de Lettner a primit denumirea S.20V (3,2 x 1,5 m) și a fost extinsă către vest până în zidul transeptului (1,7 x 1,5 m)

S.23, orientată est-vest, în partea de nord a transeptului sudic, a fost împărțită în S.23N (3 x 1 m) și S.23S (3 x 1,5 m), cu un martor de 1 m între ele, ce a fost ulterior și el demontat (3 x 1 m). Ulterior, S.23S a fost în mod repetat extinsă, pentru verificarea conformației Lettner-ului (2,2 x 0,7 m, 1,2

x 0,6 m, respectiv 0,5 x 1,7 m).

Stratigrafia din interiorul bisericii a fost aproape complet distrusă de cripte, înmormântări și intervenții târzii. Numai în apropierea zidurilor s-au păstrat mici porțiuni unde stratigrafia se mai poate urmări. Dispariția stratigrafiei se datorează în principal numeroaselor gropi de morminte (ce au transformat stratigrafia într-o umplutură foarte afânată, uniformă), criptelor (44 au fost identificate numai în săpătura din 2018) și frecvențele sistematizări ale nivelului de călcare. Criptele au fost la rândul lor grav afectate de renovările repetate ale bisericii. Toate erau jefuite și umplute cu moloz, cu două excepții: K40, situată imediat în fața intrării de nord, și K35, ce s-a conturat la -0,46 m. Acoperită cu boltă de cărămidă, ce pornește de la o decroșare situată la -1,25 m, cripta K35 a fost identificată cu mormântul baronului von Bruckenthal, decedat la începutul sec. XIX și înmormântat, în mod cu totul excepțional, în interiorul bisericii. Talpa criptei baronului von Bruckenthal a fost identificată la -1,70 m iar latura ei de sud a spart cripta K34. Această criptă, cu interiorul tencuit, era inițial acoperită de placa funerară a lui Mathias Armbruster, de cinci ori primar al Sibiului la începutul secolului XVI (singura piatră de mormânt rămasă în nava bisericii fără a fi fost refolosită în cadrul pavaului) dar cercetarea ei nu a relevat decât oseminte în dezordine și inventar funerar risipit.

Sucesiunea stratigrafică s-a păstrat cel mai bine în aripile transeptului. În zonele adiacente zidurilor transeptului de nord au putut fi observate multiple lentile și straturi de mortar, distribuite între - 0,20 și -1,00 m. De la -1,00 m pornește un nivel de înmormântări în pământ negru compact, lutos, cu pigment de calcar și ceramic. Sterilul, un galben lutos, compact, apare în partea de nord a transeptului la -1,70 m iar în partea de est la -1,90

m. Stratigrafia transeptului de sud a fost cel mai puțin deranjată de intervenții. Între -0,10/-0,20 și - 0,35 m suprafața era în cea mai mare parte acoperită de un strat de moloz alb, ce conținea tencuială cu fragmente de frescă și pietre profilate, probabil provenit din demantelarea Lettner-ului și reamenajarea nivelului de călcare cu această ocazie. Sub acest nivel, s-a observat o succesiune de lentile de mortar,

intercalate cu straturi de pământ, identificabile cu diferitele faze din evoluția bisericii. Ca și în transeptul de nord, stratul de înmormântări în pământ negru, pigmentat cu mortar, se conturează în jur de -1,00 m. Pământul galben a fost observat numai în partea de nord-est, la cca. - 2,00 m.

Sub actual nivel de călcare, s-au păstrat fragmente de pavaj corespunzând la cel puțin două etape din evoluția monumentului. În zona stâlpului NE2, atât la nord cât și la vest de el, în jur de -0,45- 0,50 m, au fost identificate resturile unui pavaj de cărămidă (cca. 18 x 18 x 3 cm). Cărămizile se așezau pe un subțire de mortar și suprapuneau zidul ce separă nava de colaterală. Pe baza stratigrafiei, acest pavaj a fost atribuit perioadei romanice. La vest de stâlp, pavajul romanic era suprapus de un alt pavaj de cărămidă (cca. 38 x 18 x 4 cm), cu un nivel de călcare la -0,25 m. Pavajul a fost atribuit perioadei de funcționare a amvonului. La aceeași cotă, pe o suprafață de 1,2 x 0,6 m, în colțul dintre scara Lettner-ului și latura de sud a transeptului, s-au păstrat alte fragmente de pavaj de cărămidă. Câteva dale de piatră, corespunzând aceluiași nivel de călcare, au apărut în transeptul de nord și în apropierea stâlpilor ce separă nava principală de colaterale. O porțiune mai semnificativă de pavaj (cca. 5,00 x 1,10 m), amenajată cu un amestec de dale și cărămizi, s-a păstrat de-a lungul laturii de sud a bisericii, imediat la est de intrare.

Ruinele a mai multe altare dezafectate au fost identificate în navă și transept. Patru se distribuiau pe linia stâlpilor ce separă colaterala de sud de nava principală, adosați pe partea de vest a stâlpilor SE1, SE2, SE3 și SE5. Cea mai bine păstrată fundație, de formă aproape pătrată (1,70 x 1,60 m), este cea a altarului situat la vest de stâlpul SE3. Asiza de cărămidă cea mai de sus (păstrată la -0,27 m), are cărămizile din partea de vest așezate diagonal, sugerând o formă octogonală. În transeptul de nord au fost identificate alte trei fundații de altar: una pe latura de nord a stâlpului NE1, una în colțul de nord- est a transeptului și una (cu două faze de construcție) în partea de sud-est, către amvonul actual. Ultimele două altare ar fi fost situate sub Lettner. În transeptul de sud a fost identificată o singură bază de altar, imediat la sud de ușa prin care se făcea accesul din transept în loja episcopală, sub forma unei șape de mortar (cca. 2 x 2 m), ce păstra pe alocuri și câte un rând de pietre.

Structurile zidite investigate se împart în trei categorii:

1) Substructura bisericii actuale. Fundația transeptului este clădită din piatră legată cu mortar, cărămida apărând consistent numai în elevație, ce a suferit multiple modificări. Talpa de fundare se așează pe steril la cca. -2,0 m. În transeptul de sud fost identificat și șanțul de fundare, ce s-a conturat la

-0,8 m, cu o lățime de 30 cm. Latura de nord a transeptului a fost demantelată până în jur de -0,3- 0,45 m. Fundația colateralelor este și ea clădită din piatră legată cu mortar, dar prezintă ocazional și fragmente de cărămidă. Șanțul de fundare al colateralei de sud, umplut cu moloz, s-a conturat la - 0,54 m.

2) Ruinele Lettner-ului. În transeptul de nord au fost identificate patru baze pentru stâlpii Lettner- ului, alte patru baze au fost identificate în transeptul de sud. În partea superioară se mai păstrau încă, în proporții variabile, amprente stâlpilor, de formă octogonală, cu o grosime de cca. 75 cm. Fundația are însă o lățime variabilă, ce atinge și 1,10 m. Urmele stâlpilor se păstrau la cote ce variau între - 0,28 m și -0,45 m. Sub aceste baze de stâlpi, urmează câteva asize de cărămidă legată cu mortar, cu câteva pietre. Mai jos, fundația stâlpilor Lettner- ului este clădită din piatră legată cu mortar. Talpa a fost observată la cca. -1,8 m. Perechile de stâlpi din capătul de nord și din capătul de sud prezintă fundație continuă, adosată la laturile corespunzătoare ale transeptului. Stâlpii trei și patru dinspre sud au fundație individuală. Au fost identificate și fragmente ale fundațiilor scărilor de sud și de nord ale Lettner-ului, de asemenea adosate zidurilor transeptului.

3) Ruinele tribunei de vest. Acestea s-au conturat la -0,10-0,19 m sub forma unor platforme de cărămidă și țiglă refolosită, la est de linia stâlpilor SE5 și NE5. În fundație, prezintă o zidărie mixtă, legată cu mortar, în care asize de piatră sunt intercalate în zidăria de cărămidă. Stâlpii centrali au talpa de fundare la -1,25-1,30 m. Stâlpul dinspre nord se așează pe zidul ce separă nava centrală de colaterala de nord, la -0,60 m.

4) Ruinele bazilicii. Au fost identificate numeroase fragmente ale acestui monument impunător, dintre care cele mai bine păstrate sunt zidurile ce separă nava principală de colaterale, ce continuă să slujească drept sprijin pentru stâlpi și în structura edificiului actual. Au mai fost identificate fragmente ale laturilor de

sud și de nord ale corului, jumătatea de nord a absidiolei nordice și o platformă de zidărie ce separa nava principală de cor. Toate aceste ruine prezintă o zidărie din piatră legată cu mortar, frecvent neglijent pusă în operă, cu o talpă de fundare ce coboară de la -1,8 m către -2,25 m, de la vest spre est. Starea de conservare este foarte variabilă, unele conturându-se la -0,55 m, în timp ce altele se păstrează numai ca șanț de demantelare. Aceasta este îndeosebi situația laturilor de sud și de nord ale bazilicii. În porțiunea identificată, șanțul laturii de nord (umplut cu un amestec de negru, mortar gălbui și piatră) merge relativ paralel cu zidul actual al bisericii, la 1,45 m sud de acesta, și are o lățime de cca. 1,4 m, ceea ce sugerează că, în perioada bazilicii romanice, colaterala de nord era cu cca. 2,85 m mai îngustă. Șanțul laturii de sud a bazilicii romanice, lat de 1,6 m, a fost observată numai pe o porțiune de 0,8 m, cu marginea sa de sud la 1,5 m distanță de zidul de sud al bisericii actuale.

Cercetarea arheologică și lucrările de restaurare a scos la iveală o cantitate incredibilă de informație, numeroase structuri zidite (inclusiv un tunel de încălzire clădit din cărămidă), peste 1500 de artefacte, peste 200 de fragmente de pietre profilate, precum și fragmente de frescă. Este demn de subliniat faptul că au fost recuperate peste 500 de monede medievale și moderne.

Informații suplimentare online

[Raportul 6178 din cronica.cimec.ro](https://cronica.cimec.ro)

[Localizare pe hartă, folosind Mapserver Cimec.ro](#)
